

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI**

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MADANIYAT VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON DAVLAT KONSERVATORIYASI

AKADEMIK XONANDALIK VA OPERA TAYYORLOVI KAFEDRASI

UDK

Qo'lyozma huquqida

KADRIYA AZIZ

**UYG'UR MUSIQALI DRAMALARINING XONANDALIK
SAN'ATI**

5A 160601- Akademik (vokal) xonandalik

**Magistr akademik darajasini olish uchun yozilgan
Dissertatsiya**

Ilmiy rahbar: San`atshunoslik
fanlari doktori, professor.
M.A.Hamidova

Toshkent -2017

MUNDARIJA

	KIRISH	4
I BOB.	Uyg'ur musiqali teatrining shakillanishi va rivojlanishi	6
1.1.	Uyg'ur musiqali teatr tarixidan	6
1.2	Teatr turlari	16
II BOB.	Markaziy osiyoda uyg'ur musiqali teatrning vujudga kelishi	22
2.1	O'zbekistondagi birinchi uyg'ur teatri	22
2.2	Qozog'istondagi uyg'ur teatrning ijodiy faoliyati	28
III BOB.	Uyg'ur musiqali sahna asarlarida xonandalik mahorati	34
3.1.	Uyg'ur musiqali dramalari	34
3.2.	Xonandalarning ijrochilik uslubiyoti xususida	42
3.3	Zunun Qodiriyning hayoti va ijodiy bosquchlari	62
	XULOSA	68
	FOYDALANILGAN ADABYOTLAR RUYXATI	69
	ILOVA	70

KIRISH

Uyg'ur operasi san'aning har bir sohasini oz ichiga olganligi bu ijodkorni (san'atkorni) professionalligini yanada oshiradi, uyg'ur operasini butun bir jozibasini yuqorida sanab otilgan xususiyatlari ochib beradi.

Operachi asarni ijro etish jarayonida xam ovoz ham rejissorlik mahoratini, ovoz kuchini sayqallap boraveradi va bu bizga har bir sahna asarini nafizqirralarini ochib korsata olish imkonini beradi.

Asarni maromiga yetkazib ijro etilishida bu omillar roli qanchalikzarurligi mavzuni dolzaribligini yanada oshiradi.

Tadqiqot mavzusining dolzarbligi. Uyg'ur operasi uyg'ur xalqining madaniy xayotida katta rol oynaydi, negaki uyg'ur operalirida insonning fikir xayoli ishqiy uyg'ulari kechinmalari turmushi aks ettirilgan.

Uyg'ur operasi yevropa operasidan farqli uraloq , unda vokal musiqasidan tashqari so'z xam ishlatiladi, bular : qaxramonlar manaloglari, dialoglari, musiqa jorligisiz, orun topkan xam vokal xam soz orqali asarning asosiy g'oyasi, mazmuni, qaxramonlar taqdiri , dramatik kamfekitlar yoritiladi .

mazkus mavzu o'zbekiton konservatoriyasi magistrantlari tomonidan hechqachon yoritilmaganligi mavzuning xam dol zaripligini xam yanggiligini isbotlaydi.

Mavzuning o'rganilganlik darajasi. uyg'ur operasi mavzusi xitoy miqyosida, shinjong uyg'ur aftonomida ayrim tatqiqotchilar tomonidan organilgan bular : Tursunjan Zunun. Shuhrat yasin

Lekin o'zbekistonda uyg'ur opera organilganligi nuqti nazaridan bizda malumotlar yetishmaydi .

Magistrlik disertatsiyasi ishi maqsadi. Uyg'ur opera xonandalik san'ati xususida malumotlar yig'ilishixlil va ularning taxlil etilishi.

Tadqiqot obekti. Uyg'ur musiqali drama teatrining tarixi va ijodiy izlanishlari. O'zbekistondagi uyg'ur teatri , Qozog'istondagi uyg'ur teatri.

Tadqiqot predmeti. Uyg'ur Teatrlarining spektakillari, ijodlari, aktyor rejissorlari va tarixi. Xonandalar ijodiy rpertutasi klaverlar va notalar taxlili.

Magistirlik disertatsiyasi vazifalari. Uyg'ur operasi shakillanishi va rivojlanishi tarixini kuzatish o'zbekistondagi uyg'ur operasi o'zga xosligini aniqlash xususida qozog'istondagi uyg'ur operasi teatrning ijodining taxlili. Uyg'ur xonandalari ijodining tavsiflari.

Ishning tuzulishi. Disertatsiya kirish , 3 bob , 7 paragraf , umumiy xulosalar, foydalangan adabiyotlar ruyxati xamda ilovalardan iborat .

BIRINCHI BOB

UYG'UR MUSIQALI TEATRINING SHAKILLANISHI VA RIVOJLANISHI

1.1. Uyg'ur Musiqali teatri tarixidan. Teatr san'ati universal san'at turlaridan ekanligi hech qanday munozara talab qilmaydigan haqiqatdir. Hoh u musiqali drama yoki opera bo'lsin, yoki komediya, tragediya bo'lsin, yuqori darajada ijro etilgan har qanday asar tomoshobinlarni larzaga solmay qoymaydi.

Teatr san'ati boshqa san'at turlaridan farqli ravishda o'z ichiga san'atning turli ko'rinishlarini qamrab oladi. Bu yerda biz adabiyotni, musiqani, tasviriy san'atni, xoreografiya sab'atini bir vaqtning o'zida tomosho qilish imkoniga ega bo'lamiz. Shuningdek, rejissyorlik mahorati, aktyorlik mahorati, grim, liboslar dizayni kabi tomonlaridan ham bahraman bo'lish mumkin bo'ladi.

Teatr har qaysi davrning ruhiy holatini va insonlarning yurak sadosini kuchli ifodalab bera oladi, har qaysi jamiyatning ayni qiyofasini ochib bera oladi. Shung uchun har doim teatrga bo'lgan intilishi ustun bo'lib kelgan.

Teatr san'ati paydo bo'lgandan beri mutahassislar tomonidan uning tatqiqot ishlari izchil davom etib kelmoqda hamda turli tortishuvlarga sabab bo'lib kelmoqda.

Bu tortishuvlarning asosiy sababi teatr san'atining asosiy maqsadi, uning inson hayotida tutgan o'rni hamda asan'at sifatida nimalarni o'zida aks ettira olish kabilardir. Teatr o'zining tarixiy rivojlanishi davomida sahna ko'rinishlarini dabdabali tusga kiritish bilan birga, uning ushbu dabdabalarini XXI asrga olib kirdi, bu sohada ajoyib yangiliklarni yaratib, teatr sahnasini yanada boyitti va jilvalantirdi. Teatrning qaysi turi bo'lishidan qat'iy nazar insonlar undan manfa'atdor bo'lganligi uchun u o'zining hayotbahshligini yo'qotmay kelmoqda.

Qadimgi grek tilidagi "Drama" atamasi "harakat" manosini anglatadi. Yani "drama" da insonlarning harkati, yurish-turishidagi faoliyatini taqlid qilish orqaqli ko'rsatiladi.

АРИСТОТЕЛЬ

384-322 до н. э.

Aristotel (miladiyadan oldinki 322-384)-qadimki yunan paylasofi, Pilatonning shogirti, empirator Aliksandirning oqutuvchisi.

U qadimki yunan paylasoflari arsida <eng belimlik arbob> hisoblangan . Engelis uni <qadimki dunyoning hegoli> dep atagan, u adabiyot-san'at gullanishi davridagi adabiyot-san'at nazariyachisi bo'lip qolmasdan, belki ma'arip ishlarigayam zo'r tasir ko'rsatkan, biologiya, fizologiya, meditsina va san'at sohalarigaham to'hpa qoshkan buyuk olim.

Teatr (drama) nimadan iborat ekanligi, uning mohiyati va harakterining qanday ekanligi tog'risida qadimgi yunon faylasufi, san'atshunosi Aristotel o'zining "Sheriyat ilmi" asarida quyidagicha ta'rif bergan: - "Tragediya surli tusga, mukammallikka va muayyan uzunlukka ega bolgan xarakatlarning taqlidi bo'lib, tilni o'ziga vosta qiladi, Tragediyadagi personajlar harakatlar orqali taqlit qiladilar. Obrazni pardoqlash tragediya san'atining bir tarkibiy qismi bo'ladi. Qo'shiq – so'z esa taqlidning vositasi bo'lib hisoblanadi. So'z deyilganda qopiyalik so'z, yani she'riyat ko'zda tutilida, qo'shiqning manosi esa o'zidan o'zi malum bolib turadi".

Har qanday harakat ma'lum personajlar tarafdin ifoda etiladi. Bu personojlar "albatta shaxs xarakteri" va "g'oya" dan iborat bo'lgan ikki xildagi malum alohidalikka ega bo'ladi.

Bu ularning harakati xarakterini belgilaydi. Pirsunojlarning muvaffaqiyat qozonishlari yoki bo'lmasa uning aksi bo'lishi ularning harakatiga bog'liq bo'ladi. Voqea -harakatni taqlid qilish biror ishning o'rinlashtirilishini ko'rsatadi. Shaxs xarakati pirsunojlarning fazilatini belgilaydigan omil, g'oya bo'lsa ko'z-qarash va fikrni dalillash yoki xarakatni namoyon qiladigan so'zlarni ko'rsatadi.

Shuning uchun barcha tragediya asarlari albatta 6 xil tarkibda quriladi. Tragediya alohida san'at bolganligi uchun u shu 6 xil tarkibdan, yani voqealik, shaxs-xarakteri, so'z, g'oya, obraz va qo'shiq-musiqadan kelib chiqadi. Buning ichidagi ikki xili taqlidning vasitasi va taqlidning shakli, qolgan 4 tasi esa taqlidning obekti bo'lib xisoblanadi. Tragediyani tashkil qiladigan tarkiblarning hammasi shulardan iborat".

Teatr san'atiga qanday ta'rif berish masalasi dunyo miqyosidagi teatr tatqiqotchilari, teatr ustozlari, faylasof va olimlar hamda har qaysi nashriyotlar izlanishlar olib borib, harxil tarif loyihalarini taklif etishkan va turli xildagi so'z iboralar bilan teatrning nima ekanligini ihchom holda tushuntirib berishga harakat qilganlar. Lekin bunday talash-tortishlar va bir-biriga ohshamaydigan ko'z qarashlar to bugunga qadar davom etib kelmoqda.

William Shakespeare

Uilyam Shekispir

(1564-1616)

Uilyam Shekispir (1564-1616) – yavropa adabiyot – san’at gullanish davrida yashagan angiliyalik otoqlik dramatorg.

Teatr qanday mavzularni yoritib beradi va Uning inson hayotida tutgan o'rnini qanday?

Buyuk dramaturg va shoir Uilyam Shekspir "Gamlet" tragediyasida bosh qahramon shahzoda Gamlet orqali shunday tariflaydi: "Teatr tabiiylikni o'zida aks ettiradigan bir parcha oynak". Gamlet dialogini davom ettirib yana: "Teatr dunyoda paydo bo'lganidan boshlab uning maqsadi izchil turda tabiiylikni aks ettirish, yaxshilik bilan yomonlikning asli qiyofasini namoyon qilish, o'z davriga o'zining o'zgarishi, rivojlanish madelini ko'rsatib berishdan iborat bo'lib kelmoqda" - deydi.

Albatta, teatrni ajoyib oynak desa bo'ladi. U holislik, halollik va ochiq-yorliqlik bilan ijtimoiy hayotning barcha mazmuni, shakli qiyofasini tomoshabinlarga sahnada juda tabiiy va jonli aks ettirib bera oladi. U insonni hayajonga soladigon sehrli kuch bilan tabiiyat dunyosidagi barcha mavjudot va mahluqotlarni, odamlar, hayvonlar, devalar, o'rmonlar, gul-giyohlar, tog'utoshlar, dengiz-daryolar, uchar qanotlar, quyosh, oy, yulduzlar....ni ifodalab bera oladi. Jonsiz narsalarga jon, manosiz turmushga o'zgacha mazmun beradi.

Ushbu oyna kishi hayotini, insonning ruhiy dunyosi va manaviy qadriyatini ko'rsatib berishda shunday qudratga ega ekanki, uning bu hildagi karomati insonning ichki azolaridagi kasal joyini topadigan rentgendan ming hassa oshib tushadi.

Teatrning doirasi : Shak-shubhisizki harqanday shaiyi yakka – yigona holda mavjut bo'lip turolmaydi. Shaiyilarning o'z aro aloqasi, moslashishi, birbiriga tasir ko'rsatishi va o'z-aro singgip kirishi borgansari kuchayivotkan, teatr shakli borgansari kopayivotkan va sarhillashkan bugunki kunda unversal teatr san'atiga muqim chigra chiziqi chizip berishka urinish munozira quzg'atadigon zil misoldir.

Chunki, teatrchilik ishlarimiz yana taraqqiyot bosquchida turmoqda, o'zgarish yasamoqda va islahat ustida turmoqda.

U bugundan teatr katigoriyasiga kirmaydigon san'at xillaridan va xalqimizning putmas tugimas san'at buliqidin o'ziga ozuq topmoqda, yangiliklarni qabul etmakta va xalqnig tashnoliqini qondirmoqda.

Shundayam tatr obektip mavjud bo'lip turgan bir ijtomoiy hodisa bo'lish sifati bilan yana boshqa san'at turlariga ohshashmaydigon o'zgacha qonuniyatka, o'zgacha alohidilikka iga. U ushbu hosligi bilan hozirgi zamondagi san'at dunyosida qad ko'tarip turadigon nopuz va imkoniyatka muvaffaq bo'lip qolmasdan, belki kishilarga o'zgacha go'zal estetik huzur va zo'q bag'isglimoqda .

Yuqorida diyilgandek, teatr artslarning ko'z oldida hikoya qilingan vaqalik boyicha pirsunojlarning yarqin obrozlarini ishonarlik holda yaratip beradigon jonli san'atdir .

Shunday diyishla boladiki teatr birhil badiy ijodiyat bo'lip, xozir yoki bundan oldin sodir bo'lgan va yoki yuz berish extimolligi bo'lgan vaqalarni san'at chinligi orqalik rost bolayotkan voqeadek tamoshabinlarga sahna ustida qayta gavdilandirip beradi. Lekin uningda gavdalandirilgani xozirgi jonli ko'rinishda yuz berayotkan haqiqiy vaqa yoki chin turmush bo'lmastin, belki turmish chinligi asosida tanlangan, ishlangan, qaytadan tipiklashtirilgan jonlik madildan iborat.

Arts sahnada sahna asarida hikoya qilingan shaxislarning ro'llarini o'rindaydi va muayyan vaqalikning mazmunlarini qayta ifodilap bera oladi. San'atining vazifasini o'z ustiga olgan artsning sahnadagi putkul qilmish-etmishliri va borlig so'z-harakatlari bivosta holda o'tirgan tamoshabinlarni obikit qiladi. odatta ashulachilardan ular kuylayotkan birar yolg'iz kishilik ashulada, raqqosalardan ular oynayotkan birar yolgiz raqis nomirida jazman birar pavquloda pirsunojning obrazini yaratip berish yoki malum alohida voqealikni ifodilap berish talap qilinmaydi.

Bazi hollarda ulardanham pirsunojlarga hos girim qilish, kiyim-kiyish, pirsunojga loyiq hessiyot va haraktir yaratish talap qilinsayam, lekin bu teatrlarda ro'l olish, obroz tiklash darajasiga yetmaydi. Crik artslariham

pazanda, navoy va boshqa soha ahlilari siyoqida yasanashi, girim qilishi kiyim kiyishi mumkun hattoki shu obrazlarga mos keladigon harikatlarni qilishiham mumkin, lekin buni yanayam teatr yoki teatrd ro'l olish degani bo'lmaydi.

Muhim masala shuki, teatrd hikoya qilinayotkan pirsunojlar malum vaqalik mazmuni va belgilangan muhit- sharoyit ichida yashayotkan drammatorg tomonidan sahna asariga yozilgan hamda teatrd muayyan orun tutkan, alohida xarakter va pavquloda turmish sarguzashtisiga iga tipik obrozlardir.

Teatr ijodiyati artslar tamoshabinlarning oldida yuzmayuz olip boriladigon ijodiyat. Shunisi aniqki, artslar bilan tamoshabinlar oshash boshluqda, yani teatr zal ichida birga turip, bir-biri bilan hessiyot jahatda bog'lanish yasaydi, bir-birining yurak tuyg'usini hes qilip turadi va teatr qo'yish jaryonida o'zlarining badiiy ijodiyati orqalik tamoshabinlarning ishonchisi, zo'qmanligi tasirlanishi va qoyillikiga erishishni ahir borip ularning apirin eytishiga noil bolishni izdaydi.

Tamoshabinlarham ozlarining talantlik, nodir artistlarining har hil pirsunojlarning tipik obrazlarini qanday qilip jonli, hesiyotlik va tabiy holda yaratiyotkanligini diqqat bilan ko'zatip otiradi va ularga muvaffaqiyat tilaydi. artslarning urunlash (aktiyotlik mahorati bilan qahramon obrozlarning tilida doston bolgudak, kishining yurak torisini chekkudak ish harakatlarini sahna ustida kunggildagidak gavdalandirip berayotkanligini ko'rganida, san'atning badiiy tasirlandirish kucihning hosiyati bilan ihtiyorsizholda ko'zlariga issiq yosh oladi, bazida teatr zak ichi gohi shodimon kulka sadosiga to'lsa, gohi yum-yum yig'a ovozi bilan sukutka to'ladi.

Artslarham sahnada ro'l ijro itayotkanda bu inkoslarni ishitip , hes qilip turadi va uningdan g'oyat zo'r ilhomlanip, ro'lini yanayam ishonch bilan yahshi ko'rsatip beradi. o'zninig ijodiy amgaki va sarp etkan ajridan rozi bo'ladi.

Demak, mayli orundaguchi arts yoki korguchi tamoshabinlar bo'lsin, har ikki taraf bir-biriga taqazzo bo'ladi, bir-biriga uzluksiz tasir ko'rsatishadi va teatrning o'zgacha mahliyo qilish kuchi oldida taslim bo'ladi , mana bu teatr san'atining kuchi va mahliyo qilarlik karomati .

Uyg'ur teatrning xususiyati va o'zgachaligi: Ug'ur teatr san'ati adabiyot, kino san'ati, orundash san'ati, musiqa san'ati, ashula-raqis san'ati, televiziya san'ati, gozal san'at, dikratsiya, chiroq qatorlik harqoysi san'at hillarining moslashishi va muvopiq younda birikishiga muhtoj.

Yuqorida tilga olingan san'at xillarining teatr san'ati bilan bo'lgan munosabatida ko'p jahatta ortoqlik va oxshashlik mavjud, shuning bilan teng fariq va oxshashmasliklar ham kop.

Ammo, biz bu yerda teatr san'atining asoslik alohidiliki va haraktiri haqqida so'z ochiyapmiz, noqul holda sahnada oynayotkan teatr san'atini ko'zda tutiyapmiz. Bu nuqtidan aytqanda, teatrning boshqa san'at turlariga ohshashmaydigon roshan alohidiliklarining bor ikanligi shak-shubhisiz.

Teatr yuqorida aytilgan san'at turlariga mohiyat jahattdan oxshashmaydi. teatr tunugunki, bugunki va ertadagi real hayot kartinisini sahnada o'z siyoqida aynan kursatip berishka qodir bo'lip qolmasdan, belgilik boshlik va voqit ichida uning jarayorni, amaliyati va tapsilotlaridan tortip ko'z aldingizda voyiga yetkazilip nahoyati aynan tasverlap bera oladi va jonlik pirsunojlarning sahnasidagi hessiyotlik, turmushlik, tabiy faoliyatlari orqalik malum davir sharoyiti va pavqulodda muhitda yashayotkan kishilarning takshisz hayoti va tasirlik ish izlarini huddi xozirgi yuz berayotkan vaqadek tabiy, jonlik hikoya qilip bera oladi. shuning bilan birga, tamoshabinlarga aniq ko'ra oladigon, bahuzur ishta oladigon va chushuna oladigon pursat yaratip berish orqalik ularda chin hessiyot va ishonch hosil qila oladi.

Teatr torixini, bugunki real davirni o'z shaklida ifodilap berish, odamlar ortasidagi harhil munosabatlarni, insonlarning orzu-istak, qoyg'u-shodliklarini aynan suratlap berishta boshqa san'at hillaridan yuqori turadi. hayotni istereolluq, semfoniyalik, garmoniyalik aks ettirip bera oladi. teatrdagi ipodilash kop qirlik, real, amaliy, konkert va jonlik ifodilash bolganligidan ham turmush hidi nahoyati kuchlik bo'lganlikidan avom xalq uni juda yahshi ko'radi. ammo, bunday diganlik – xalq ommasi boshqa san'at hillarini yomon koradi diganlik emas albatta .

Shunga teatrni kishilik hayotka eng yaqin san'at diyishka haqlikmiz. lekin, biz eytgan bu yaqinlik va ohshashlik amaliy hayotdagi borlik tafsilotlarni ushshoq-chushshukidan tortip turmushdagi taqlidta sahnaga o'z piti kotarp chiqish bo'lmasdan belki uni turmush chinlikiga uyg'un holda tipiklashtirip turmushdan bir boldoq ustun bo'lgan badiiy yuksaklikka ko'targan holda sahnada oynalishtan iborat .

Uyg'ur teatrning yana bir Xususiyati shuki, harqanday uyg'ur teatrga nahsha-musika va raqis omillari jazman singsiriladi, uyg'ur teatrdagi nahsha-musika va raqislar bu hil teatr turining joni, uyg'ur teatrdagi nahsha-musika va raqis omillari shuncha muhim orunni egilashinng albatta muayyan torixiy va ijtimoiy asosi bor.

Uyg'ur xalqning putkul hayoti kuy-mungga tolgan hayot, uyg'ur xalq iptidoiy jamiyatdan boshlap san'atni kam bo'lsa bo'ladigon turmush mazmuni qilgan, uyg'ur xalqning musika sezimi kuchlik bo'lip, ularning hayotka bo'lgan entilishlari, g'oyasi, muhabbat-naprati kuy bilan ifodalanadi.

Uyg'ur xalqning xushollik kunlaridan boshqa motam-musibatlarigham kuy bilan to'lgan. Qoyg'u-hasratni mung zor bilan ifodilash uyg'ur xalqning turmushida xozirgacha davomlaship kelmakta. uyg'ur xalqi nahsha-musiqaga herisman bo'lganligi uchun, ular tarixdan buyon koplagan cholg'ularni ijod qilgan.

Teatr uqumi haqida: Teatr ijtimoiy hayotdagi real ziddiyat va toqunushlarni sahnada trik pirsunojlar (aktiyor) larning konkirt harakatlari, diyaloglari va monologlari orqalik bivosta va jonlik gavdalandirip beradigon, adabiyot, go'zal san'at, ashula-musika va raqislar munosip holda birlashtirilgan sahna san'atidan iborat.

Yanayam oddiyroq qilip aytkanda, teatr tirik odam (aktiyor) tomonidan asardagi pirsunojlarning ro'llari naq maydondagi jamoatning ko'z oldida oynaladigon, abstragit pirsunojlar teatr tomoshabinlari bilan bivosta, xaqiqiy

uchrashtiraladigon, quloq bilan ishtish va ko'z bilan ko'rish orqalik o'z-aro olmashtirish qilinadigon, badiiy zo'q hosil qiladigon harakat san'atidir.

Shuning uchun uni sahna obrazi yaratish maqsat qilingan bivostalikka iga universal san'at dep ataymiz. Teatr san'ati shu tup alohidiligi bilan adabiyotning boshqa turlaridan roshan fariqlanip turadi.

Teatr omuman tamoshabinlar oldida sahnada oynaladigon oyinlarning o'rtoq atalg'usi bo'lip, nechichi asrdan buyon teatrga bir berish masalasi tog'risidan dunyo miqyosidagi teatr tatqiqotchiliri, teatr ustozlari izchil izdanip keldi.

Teatr g'arip davlatlarida drama atalgusining yana bir hil atilishi bu grik tilidagi "Theatron" digan so'zdan kelip chiqqan bo'lip, "ko'rish maydonni", "tamoshsho soruni" degan manolarni bildiratti. Xitoyda bu atalgu shiju teatri, opera, drama qatarliqlarning omumiy nomi ornida ishlatiladi. Bu yerdagi teatr atalgusi mazmun jahattan kengayip drama (harakatlik san'at) manosini ham oz ichiga olgan.

Teatr digan bu so'z g'aripta drama digan so'z bilan oxshash manoda ishlatilgandan song yana konsert qo'yadigon, teatr qo'yiladigon kulub, teatr zal manosidayam ishlatiladi. uyg'urtulida "teatr" digan bu so'z juda keng manoga ega. Uyg'ur tilida biz odatta drama, kamidiya, tragidiya, musiqalik drama, opera, raqqosali opera qatorliklarni teatr dep otaymiz. Bundan boshqa xitoy teatr turlarini pariqlandirishka ishlatamiz, masalan: "Bei jing teatri", "shanghai teatri", "yue juy teatri", "ching chi yang teatri", "zang zu teatri", "mog'ul teatri" diganga oxshash.

Uchinchidan, konsert qo'yiladigon konsert zalining nomini ham "teatr" so'zini qo'ship ataymiz. Masalan: "ittifoq teatri", "xalq teatri" qatorliklar, tortinchidan, konsert ko'rsatadigon san'at tashkilotlarining nomi ham shu atolguni qollinadi. Masalan: "shin jiang opera teatri", "urumchi shaharlik yosh-o'smurlar teatri", "qozog'iston davlatlik uyg'ur teatri" qatorliklar.

Teatr atolg'usi yuqoriqidek ko'p xil manolarda ishlatilishidan qatiynazar, teatr disa kishilarning ko'z oldida omuman harakatlik so'z san'ati gevdalanadi.

buningdan ko'rishka bo'ladiki, harakat teatrning joni nahsha va so'z (pirsunojlarnig dialog va monologlari) teatrning qoni, musiqa, raqis, guzal san'atqatorliklar teatrning qanotlari va ayogi hisoblinadi.

1.2. Teatr turlari. Teatr omuman universal san'at turi bo'lip, uningda artslar ro'l olip, tamoshabinlarga vaqalik va muhitni namoyan qiladi, tatqiqotchilar dramaning sahnada oynalgan shaklini "teatr" dep atashni nisbatan aqliga muvofiq dep qaraydi, teatr dramaning sahnada o'ynalishi, drama teatrning adabiyot asosi bo'lip hisoblinadi, drama teatr qilip oynalishi maqsatida yoziladi. drama bolmasa teatrham bo'lmaydi. dramannq qanday bo'lishi teatrning qanday bo'lishiga zo'r darijada tasir ko'rsatadi. Chunki drama teatrning moddiy asosi.

shunga teatrning turlari diganda biz dramaning asosiy turlarini ko'z oldimizga keltiramiz. lekin mazkur darislikta shartlik holda teatrning turlari diganda biz drama bilan operani teatrning sifatida tanishtirishni loyiq topdik.

Teatr san'atining mazmuni keng bo'lganligi uchun, uni turlarga bo'lish juda qiyin, biz faqat mazmun alohidiligi va ipodilash uslubi jahatdagi fariqlarga asosan makrolik va nuqtidan drama, opera dep ikki kotta turga bolimiz.

1) **Drama:** Drama yunan teatri (tragidiya va kamidiya) asosida borlikka kelgan yanggicha teatr bo'lip, u ayni zamonning real ijtimoiy turmushini asosiy mazmunqilgan.

Dramining tup alohidiligi diyalog (so'zlashish,gapirish) ni o'zining asosiy ifodilash vostasi qilganligi bilan haraktirlanadi. qisqasi, voqealik taraqqiyoti pirsunojning o'z-aro diyalogi orqalik ko'rsatiladi.

Dramaning vaqaligi ahmiyatlik bo'lgan tipik ijtimoy temolar bo'lip, uningda ziddiyat va toqunish kaskin bo'lish talap qilinadi, shundagi drama tili juda jonli, tushinishlik, ihchom, manolik bo'lishi shart. dramida asosan pirsunojlarning tili bilan harikati orqalik obroz yaratadi. garcha bazi dramalarda ashula-musiqa va raqis qatorlik san'at omillari bolsaham, ular drama uchun birdinbir omil emas.

Harqoysi xalqning drama san'ati shu xalqlarning milliy an'anaviy teatrliriga vorislik qilish qilish asosida borliqqa keladigonliki uchun, uyg'ur an'anaviy teatrlari xozirgi zamon uyg'ur dramasi ga ifodilash shakli jahattan zor tasir ko'rsatgan, shu sababtan uyg'ur drammalari ko'proq ashula-mushiq va raqis bilan birgalaship ketkan.

Msalan: uyg'ur hozirgi zamon dramatorgi Zunun Qodirning "g'uncham", "toy", "gulnisa" qatorlik dramalari ana shunday hususiyatlarga iga.

Drama odatda tragidiya, kamidiya va tragikamidiya dep 3 turga bo'linadi.

Birinchi, tragidiya. tragidiya eng daslap yunon (hozirgi gritsiya) da qadimki grek madaniyati davrida paydo bo'lgan.

Tragidiya odatda haqqoniyat bilan razillik ortasidagi kurash, razillik harhil vostilar bilan haqqoniyatni bosip, uningga ziyonkashlik qilip, uni ongishsizlikka uchratkanligi yoziladigon ham bu orqalik kishilar qalbida azob tuyg'usi paydo qilinip, haqqoniyat uchun kurash qilish irodasi chingitiladigon sahna asarlariga qaratilip aytiladi .

Tragidiya hamisha kishilarga birhil qayg'ulik va vahimalik hessiyot beg'ishlaydi.

bu qarash tragidiyaning tup mohiyatini asosiy jahattan ko'rsatip bera oladi. Engelis: "torixning muqarrar talipi bilan bu talapning amaliyatta amalga oshmaydigonligi tragidiyalik toqunushni keltirip chiqaradi" dep ko'rstkandi.

Engelisning hukimiga asosan biz shuni tushuna olamizki , tragidiya ziddiyat toqunushni akis ettiradi, torixiy taraqqiyot hoyishi, ilg'or kuch va idiyalar bilan torixiy taraqqiyotka tosqunlik qilguchi qalaq kuch va idiyalarning ziddiyat toqunishiga vakillik qiladi. shuningdek muayyan sharoyit tufaylidan (torixiy va sinfiy nuqti nazardan) ijobiy pirsunojlarning oxirgi hisobta mag'lubiyatka , pojiaga yoluqmay qolmaydigonligini gevdalandiradi. bu orqalik jamiyatning zor ijtimoyi tragidiyasini shakillandirip, bizni qahramonlarning baxtsiz sazguashtilari bilan qoyg'uga soladi va bu orqalik bekinma, qaloq, adolatsiz jamiyatka qarito qalbimizda g'azap nafrat uyg'otadi. mana abu tragidiyalik

toqunushning ijtimoiy mohiyatidir. Shekispurning "Hamlet", "Romio bilan Julita" qatorlik tragidialiri bu nuqtini to'liq isbotlap bera oladi.

Ijtimoiy tuzumning ozgarishi bilan tragidiya akis ettirgan ziddiyat toqunushlarning konkirt mazmunlari ham ozgiradi.

uning konkirt mazmuni bilan idiyaviy ahmiyati ilgariki tragidiyadan gavdalik holda fariqlinadi .

Bosh qahramonning vaqtincha mag'lup bo'lishi va qisman kishilarning qurbon bo'lishi faqat kishilarning achinishlik tuyg'uga keltirish bilan birga, ularga g'alba tog'risida ishonch va bishorat berip umidvorlik ro'higa ega qilishka maqsat qiladi.

Ikkincihi, kamidiya. kamidiya hajviy, yumur, mubolig'a qatorlik badiiy ifodilash usullari oralik jamiyatdagi yomon hoyish illatlarni, kishilarning ahloq-fazilatidagi harhil ojizlik- yetarsizliklarni mashira va tanqid qiladigon, yahshi, chin, haqqoniy va ilg'or idiya, hoyishlarni madhiyalaydigon drama turidan iborat.

Kamidiya kulka san'ati bo'lip, kulka uning muhim xususiyatidir. uningda koproq ushtumtut yuz bergan yoki kutilmagan vaqalar, voqitlik uqishmasliklar tasvirlinadi va bu orqalik u hayotning harbir tomonlarini ifodilap, kulka orqalik kishilarni tarbiyalashni maqsat qiladi.

Kamidiya faqat salbiy vaqalar, pirsunojlar haqqida emas belki ijobiy vaqalar hamda ijobiy pirsunojlar haqqidayam yozilgan . Kamidiyadiki masxira va hajviy harakterning oxshamasligi tufaylidan, u yana yumurlik kamidiya bilan satrik kamidiya dep ikki hilga bo'linadi.

Yumurlik kamidiya kuldirish usuli orqalik malum kamchilik, nuqsonlarni tanqidlap, kishilarga tarbiya beradi. yozuvchi bunday kamidiyada yaratkan pirsunojlariga hisdoshlik pozitsiyasi bilan qaraydi, lekin uning yarams qiliqlarini inkar qilish uchun mubolig'a qilish usulidan foydalanip, normal turmushka uyg'unlisholmaganligini gavdalik holda korsatip beradi.

Satrik kamidiya malum hodisaning kulgilik ikanligini ifodilap qolmasdan, belki uni uzul-kesil inkor qiladi. uning chirik mohiyatini kaskin posh qiladi.

omuman satrik kamidiyalardagi ziddiyat va toqinish murassa qilgani bo'lmaydigan tus oladi.

Jumladan Uyg'urlarning sahna san'atida tragidiya bilan kamidiyaning bazi omillarini bir gavdiga aylandirgan sinikretik teatrlar mavjud, bunday asarlar odatda tragiya kamidiya de otiladi. bu odatdagi dramaga yaqinroq birhil teatr shakli bo'lip, ijtimoyi turmushni akis ettirishda, tragidiya bilan kamidiyaning dayirisidin halqip ketadi. tragidiyada hal qilish mumkin bo'lmagan ziddiyatlar tragiya kamidiyada hal bo'lish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Uchinchi, tragiya kamidiya. tragiya kamidiya ham trigidialik tarkibka ham kamidiyalik tarkiba ega bo'lgan dramalar tragiya kamidiya dep otiladi.

Tragiya kamidiyalarning bosh qahramoni kim bo'lsa bo'luradi, yani ijobiy shaxislar bo'lsaham yoki razil odamlar bo'lsaham bo'luradi.

Tragiya kamidiyaning temoshi ijtimoyi realliqdagi amaliy masilalar yoki kishilar kunggil bo'ladigon qiziq nuqta masilalari bo'ladi. unigda nachor illat-hoyishlar tanqidlinish bilan birga , esil pazilat madhiyalinadi. natijasi kamidiya bilan tugashi ham mumkin, ammo shu aniqki, unigdagi tragidiya ham sop tragidiya bolmaganiga ohshash, kamidiya ham. sop kamidiya bo'lip ketmiydi. Ularda trigidialik bilan kamidiyalik o'z-aro birgalaship ketkan bo'ladi. shunga uning ifodilash usullarini qo'llanish jahattagi mumkinchiligi juda zo'r bo'ladi. odatdagi dramalarning ko'p qisimlari mana mushu xil shakilda yoziladi.

2) **Opera.** Ashula bilan musiqa birlashtirilgan teatr shakli odatda opera dep otiladi. Yevropa teatrchiligida opera o'ziga hos bir tur bo'lip, unigda boshtan ohirgacha nahsha va musiqa asos qilinadi. Pirsunojlarning diyalog va monologlariham ashula va musiqa orqalik ifodilinadi.

Operanig xususiyatlari: Birinchi, operaaning tili shery til bo'lip, u ashulani asos qiladi, operada nasha –musiqa tangkash qilinadigon boladi, ham aktiyorning ashulasi orqalik vaqalik bayon qilinadi, pirsunojlarning tili asosan

nahsha orqalik ipodilinadi. operada pirsunojlarning ichki hes-tuyg'usi va idiyaviy kayfiyoti nahsha orqalik ipodilanip sahna obrozi yaratiladi.

Ikkinchi, operada pirsunojlarning xarakteri, ularning idiya va hessiyoti ashula orqalik ochip berilgachka, ashulaga musiqa tangkash qilishni talap qiladi dramatorgiya janirining boshqa turlariga qaraganda, operaning musiqaga nisbatan talafi yuqori boladi.

musiqa opera pirsunojlarining ashulaga tangkash qilinip ashulaning ahongdorligini kuchaytip, lerikalik kuchini yuqori ko'tarip qolmasdan, belki qahramonlarning hes tug'ularini ifodilap, operaning tamoshabinlarni tasirlandirish kuchini yuqori kotaradi. operada yana raqis omillariham boladi, demak, nahsha va musiqalik omilga ega bo'lish operani dramatorgiyaning boshqa turlaridan fariqlandirip turadigon asosiy hususiyatdir.

Operada ashula so'zlari bilan musiqa judayam muhim. Operaning so'zlari qo'yiqlik sheyiriy omilga ega bo'lish va musiqasi tasirlik bo'lish pirsunojlarning idiya va hessiyotini toliqlik, chuqur ipodilap bera oladigon bo'lish lozim.

Operadagi monolog va diyalog uningdagi nahsha- musiqaga boysungan holda, hamisha nahsha oraligida musiqaning tangkash qilinishi bilan so'oz kiritish shakli yoki diklamatsiya shaklida olip boriladi. ular garcha operaga nisbatan ikkinchi orundagi omil bolsa ham, lekin u operadagi muhim bir yordamchi vosta bo'lip koplagan asosiy vaqaliklarning hammasi ular orqalik bir-biriga bog'linadi.

Masalan: "G'erip-Sanam", "Farhod-Sherin", "Rabiya-Sayidin" qatorlik asarlar xozirgi zamondagi munavvar operalar hisoplanadi.

Omumlashtirip aytkanda teatr san'ati (dramatorgiya)ning an'anaviy tarixiy turlari yuqorqidek ikki xildan iborat. albatta davirning ozgarishi va jamiyat taraqqiyotiga ergaship dramatorgiyadaning turlaridaham ozgarish bo'lip turadi. va yanggidan bazi turlar paydo bo'ladi.

Masalan: itot, kuldurga, eytishish va boshqalar. teatr san'atining bu shakillari hajimning kichikligi (asosan bir korinishlik), pirsunojlarning kamligi (odatta ikki yoki uch pirsunoj), tilning yumurlik va hajiviyligi, kamiidyalik

tusining qoyuqligi , roshan qaratmilikka iga bo'lishi sujitlirining qiziqorlikligi, kulka bilan ibratlik manoning tabiy xolda organik gavgiga ozgarip ketishi, davir ruhiga boy bo'lishi qatorlik bir yurush alohidiklari bilan bugunki zamon uyg'ur teatr sahnasida tamoshabinlari judayam kop yangi janir sifatida mavjut bo'lip turmoqda. teatrning bu shakillari uyg'urlarning an'anaviy alnag'ma san'atidan o'sip chiqkan.

IKKINCHI BOB

MARKAZIY OSIYODA UYG'UR MUSIQALI TEATRINING VUJUDGA KELISHI

2.1. O'zbekistondagi birinji uyg'ur teatri. "Uyg'ur xalqi o'zbekistonda istiqomat qilip kelayotkan vaqitdan beri uyg'ur milliy madaniyatida qator uzgariwlar yuz bergan.

Ayniqsa xalq talimi, foliklor va badiy san'at , musiqa va raqs xamda teatr san'atida ko'zga ko'runarlik yutuqarga erishdi . jumladan, uyg'urlarning talim sohasida zamonaviy fan va talim yutuqlaridan faol foydalanishi ularning ijtimoiy madaniy tariziga kotta tasir ko'rsatdi , natijada uyg'ur;ar etnik hususiyatlarida xam qator o'zgarishlar kechkanligining guvohi bo'lishimiz mumkin .

1930-yillarida O'zbekistondagi uyg'urlarni madaniy xayotida kotta rol oynagan dargohlardan biri andijondagi birinji uyg'ur musiqali drama teatridir.

Bu teatrni tashkil qilishdan maqsad ayniqsa, Farg'ona Vodiysida uyg'ur millatiga mansub axolining ortib borganligida ko'rinadi.

1926-yilgi axolini tuyxatka olish malumotlariga kura, Andijon akrugida 3000 Qashqarlik ba 30757 nafar uyg'ur (Namangan shahridagi 24 qashqarlik qushib xisoblangan), jamiy 33757 kishi yashaganligi qayd etilgan.

Ular asosan Andijon shahri va tumani, asaka, shaxrixon, izboshkan, paxtaobod va boshqa tumanlarda istiqomat qilardi. Shularni xisobga olgan xolda birinji uyg'ur teatrni aynan Andijon shahrida tashkil qilish maqsadga muvofiq dep topiladi.

XX asrning 20-yillarida Andijonda va Farg'ona vodiysining turli xududlarida uyg'ur maktablari, kulblari va choyxonalari ochiladi, bu

muassasalar qoshida badiiy xavaskorlik tug'araqlari tuziladi. Tabiiyki, bu tug'aroq xavaskorlaridan keyinchalik birinji uyg'ur artslari yetiship chiqadi.

Uyg'ur teatrni andijon shaxrida ochish uchun 1932-yilida sakson ming rubi ajtatiladi. Lekin bu mablag'lar uzlashtirilmaydi va natijada teatr ochilishi orqaga suriladi.

Bu teatrni andijon shahridagi o'zek davlat teatrning qoshida tashkil qilish maqsadka muvofiq dep topilib, sahna asarlari va aktyor kadrlar andijon shahridan tanlab olinsa, sarf-xarajatlarning oldi olingan buladi.

Uyg'ur teatri nafaqat Farg'ona vodiysida, balki urta osiyoning uyg'urlar yashaydigan boshqa joylarida xam xizmat qilishi nazarda tutilgan. Uyg'ur teatri tuzulmasini tashkillashtirishda artist xodimlarni boshqa shaxarlardan , birinji navbatta avval uyg'ur teatri mavjut bo'lgan, ammo kiyinchalik uyg'ur artislari o'zga kasip bilan shug'ullanip yurgan yorkantda tanlap olish kerak bulgan shu tariqa uyg'ur teatri yuqoridan yolyoruqlar va kursatmalar asosida 1934-yilda tashkil kilinadi.

Ushanda teatrning biriji rahbari o'zbek Xusan Nazarov edi. ilk bor 1935-yilida D.Azimov bilan A.Sadirovning "Anorxon" musiqali dramasi sahnaga quyiladi . "Anorxon" spektakildagi birinji ijrochilar Maryam Tuhtaeva , Ahmad Supiev va boshqalar bo'lgan. Bu asar kiyinchalik uyg'urlarning sevimli spektakilga aylanip , uzoq vaqit sahnadan tushmay keladi .

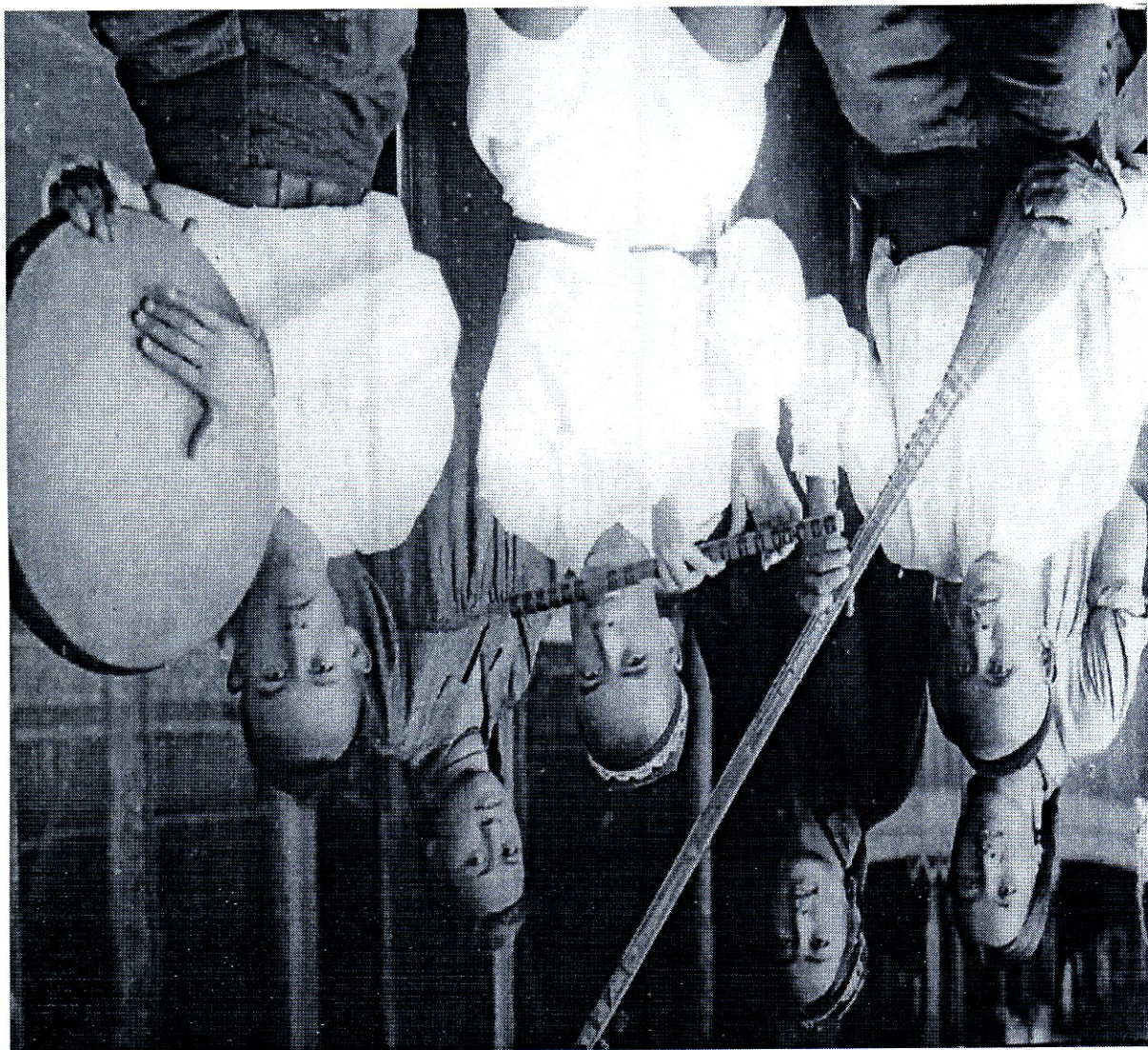
spektakilning ikkinji premierasi nafaqat uyg'ur tamoshabinlari , balki o'zbek , tatar ozarbayjon va boshqa millat vakillarini xam o'z atrofiga yig'adi . muvaffaqiyatlardan ruhlangan yosh uyg'ur teatri xodimlari yozuvchi Abdullo Qahor va kampazitor Tuxtasin Jalilovga yanggi sahna asari uchun buyurtma beradi.

Natijada 1936-yil teatr sahnasida T.Jalilov va Abdulla Qahorning "Oyxon" musiqali dramasi taqdimoti bo'lip otadi.

Yillar otkansari yosh teatr artislarning maxorati xam, san'ati xam ortib bordi. Shu bilan birga istidotlik yoshlar xam kelip qo'shildilar.

O'zbek sahna san'ati ustalari Baxor Azomov, rassom usta Mumin, artistlar Rayxon Ibrahimova, Faya Mamattuxtayeva, Patam Qurbanova, G'ulom mamatjonov va boshqalar andijondagi respublika uyg'ur teatrida ishlaganlar .

1941-yilda teatrga bosh rejissor sifatida Jalol Asimov taklif qilinadi. 1943-yilda andijon uyg'ur teatri respublika teatriga aylandi.

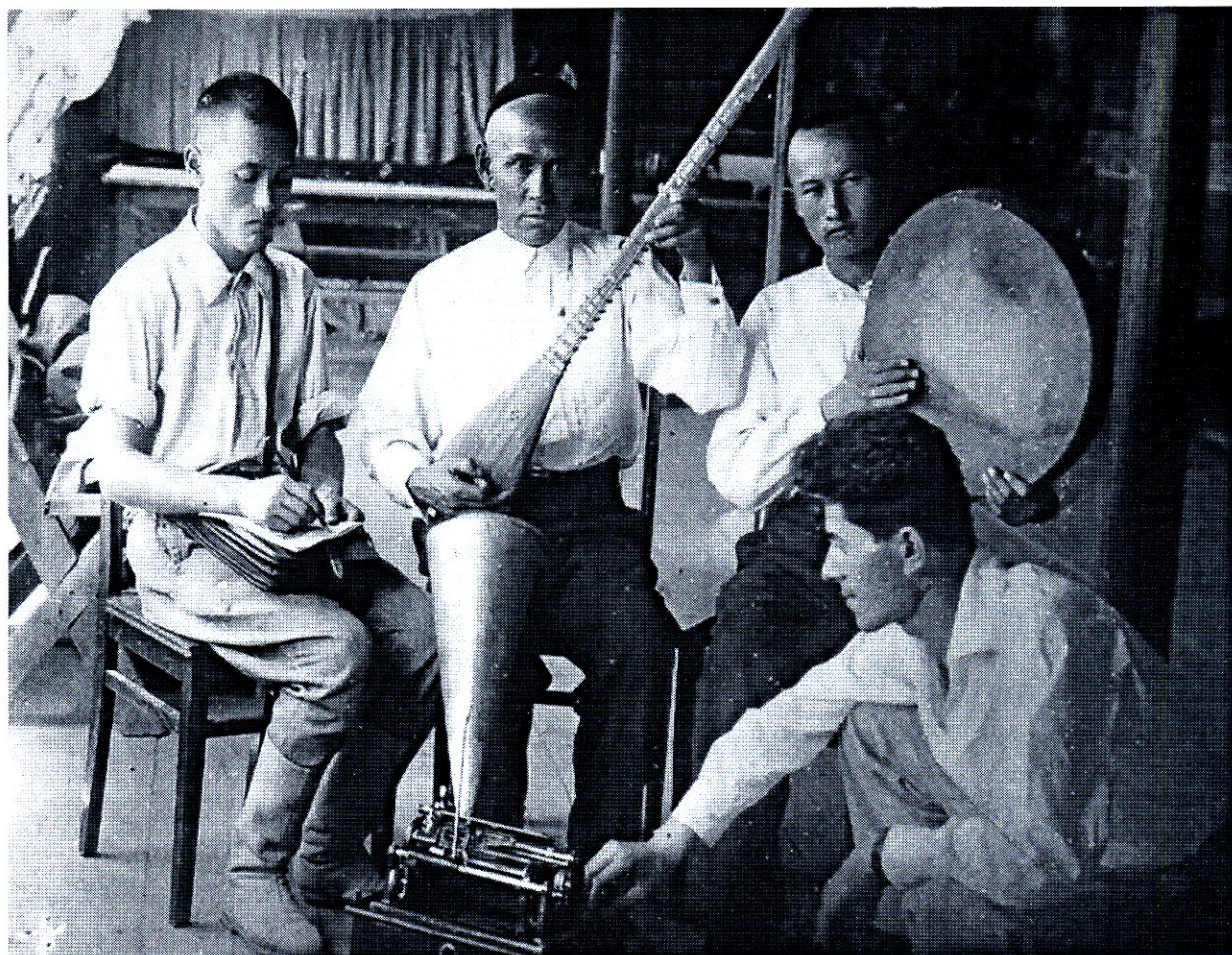
1938-yilda andijon uyg'ur teatriga keyinchalik yetakchi yakkaxon balet ustasiga aylangan raqqosa Zaynaxon Paltushiva keladi .

1938-yilda kotta farg'ona qanali kurilishi munosabati bilan teatr jamoasi quruvchilarga konsertlar uyushtirip beradi. Bu konsertlarda Zaynaxon Paltushiva ancha mashxur bo'lip ketadi .

“Anorxon” dramasi rejissiyor B.Azimov va rassom U.Muminov tomonidan qayta sahnalashtiriladi. Tomoshabinlar U.Xojibekovning “Arshin mol-olon”, Sobir Abdullaning “Toxir va Zuxra” spektakillaridan baxraman buladilar.

Spektakillarning ajoyip bezatilishi , yosh artslarning shijoati ,yuqori maxoratli orkester va xor andijondagi uyg’ur teatrning respublikadagi yetakchi badiiy jamoalardan birigaaylantirdi.

Tamoshabinlar orasida shuhran qozongan spektakil “Anorxon” buldi. Unda Maryam Tuxtayeva (Anorxon), Jalol Asimov (Xamro), Kulduz Usmonova (Gulzora), Rayxon Ibrayimova (Laylixon), Axmat Supiev (Sufioxun), A.Abdulin (Said) va boshqalar rol ijro etganlar.

Yana bir shuxrat qozongan spektakillardan biri ____ U.Xojibekovning “Arshin mol-olon” asari bo’ldi. J.Asimov va G.Mamajonov (Askar) rolida, G’ojam Berdieva va ibrayimova (Gulchexra) rolida, Asat Azimov (Sulaymon) rolida,

F.Mamattuxtayeva (Osiyo) rolida, Boqi Islomov (Sultonbek) rolida va boshqalar o'zining ijrosi bilan aloxida ajralib turgan.

Shunday qilib, 1935-yilda tuzilgan andijon uyg'ur musiqali drama teatri 10 yil ichida etuk teatr sifatida yahshi aktyorlar ansambil bilan o'zining ijodiy qiyofasiga ega bo'ldi.

Ular o'zbekistonning turli xududlarida, shuningdek, kushni qirg'iziston va qozog'istonga xam borip o'z san'atlarini namoyish etdilar.

Keyinchalik, "G'arip va Sanam" , "Toxir va Zuxra" kabi spektakillar kuyiladi. Bu tomoshalarni ko'rish uchun nafaqat uyg'ur, balki o'zbek,tatar, qirg'iz kabi millat vakillari tashrif buyurganlari manbalarda yozip qoldirilgan.

Shaxardagi andijon uyg'ur teatri va andijo o'zbek teatri yuritishdagi qiyinchiliklar xisobiga olinib, ular I.Oxunboboev nomidagi andijon o'zbek musiqali drama teatrga aylantiriladi.

Bundan qayta tashkillashtirishdan song uyg'ur teatri aktyorlarning bir qisim olma otadagi uyg'ur teatri truppasiag borip qushiladi, qolgan qismi I.Oxunboboev nomidagi andijon teatrga faoliyat yuritadi. bu yerdan ko'plap etuk san'atkorlar yetiship chiqdi. Misol sifatida ajoyib aktrisa m o'zbekiston xalq artsti Oysara Ibraximovani keltirish mumkin.

Shunday qilib, andijon uyg'ur musiqali drama teatri o'zining qisqa tarixiga qaramay , shubxasiz uyg'ur teatr san'ati rivojiga munosib ulushini qushdi¹.

2.2. Qozog'istondagi uyg'ur teatrning ijodiy faoliyati. Qozog'iston uyg'ur teatri davlatimizning uyg'ur teatriga o'xshash tarzda taraqqiy etgan. XX asrning 20-yillari boshlarida Qozog'istonning O'ribo'rg nomli shaharchasida

¹ Teatr jurnali 2013/6. 22-23-24 bet. Baxromjon Xaynazarov, O'zbekiston milliy universtiti katta ilmiy xodim izlanuvchisi.

teatr guruhlari vujudga kela boshlagan. Bundan tashqari, Olma ota, Pampiluf va Kulamda uyg'ur drama teatri binolari qurilgan.

Shu vaqtlarda qobiliyatli uyg'ur yozuvchilaridan: Abdulla Ro'ziboqiyev, Nazarxo'ja Abdusamatov, Jalol Janiyev, Mahpir Imomov va Burxon Qosimov kabi bir qator yozuvchilar zo'r ijodiy qizg'inlik bilan yosh uyg'ur teatr guruhlari uchun bir – biridan qiziq asarlar yozib berganlar. Xattoki, ular yaratgan teatr asarlarining shakli ham turli janrda bo'lgan. Ulardan drama, saterik, komediya va musiqali dramalar shular jumlasidandir.

Uyg'ur drama teatr guruhlari 1934-yildan 1984-yilgacha bo'lgan vaqt mobaynida (50 yil muddat ichida) jami 112 ta asarni sahnalashtirganlar.

Teatr san'atining kelib chiqishi.

Uyg'ur an'anaviy teatri uyg'ur millati tarixining san'at tuprog'idan yuzaga kelgan. Bundan kelib chiqib, shuni aytish mumkinki, uyg'ur teatri xalq orasidagi milliy va ko'ngilocharo'yinlar va kichik turdagi sahna ko'rinishli davra yig'inlaridan kelib chiqqan. Atoqli qozoq yozuvchisi M.Avzov aytadiki, "Teatr xalq ichida an'anaviy tarzda shakllanishidan avval, u fuqarolarning ko'ngil ochishlari uchun mavjud bo'lgan faoliyati bo'lib, xalqning turmushi va urf – odati bilan chambarchas bog'liq".

Uyg'ur xalqi orasidagi o'yinlardan "Allah allah G'izayim", "milsho", "babo't" kabilar teatrning bosh omillari hisoblanadi. Mavsumiy xarakterdagi o'yinlardan "atirgul bayrami", "qovun bayrami" hamda daryoga yaqin bo'lgan joylarda "suv bayrami" nomli o'yinlar tashkillashtirilgan.

Bahor faslining eng so'nggi oyi, ya'ni may oyida "atirgul bayrami" eng olqishga sazovor o'yinlardan biri bo'lgan. Atirgul – muhabbat va baxtning ramzi hisoblangani sababli, qalbi muhabbatga to'la bo'lgan yoshlar o'yin chog'ida sevgan insonlariga guldasta tutib, sevgi isxor qilib, go'zal kelajak sari intilganlar.

Bayram kunlari dorbozlar dorga chiqib, chavandozlar ot o'ynatib, kulgu ustalar o'zlarining turli mahoratlaridan xalqni bahramand etib, bayramni

hursandchilik kayfiyatida o'tkazganlar. Xalqning qalbidan o'rin olgan va ommalashgan bir – biridan ajoyib, turli mavzudagi latifalar taraqqiy etib, jamoatchilik qarshi oladigan saterik asarlarga aylandi. Dastlab, bu bayramlar dasturidan o'rin olgan bir – biridan qiziq o'yinlar usti ochiq maydonlarda, keyinchalik esa, xalqning orom olib, xordiq chiqarishlari maqsadida choyxonalar ichida qo'yilgan.

Bayramlarda shu bilan birga, diniy raqslar va nahshilar (ya'ni uyg'ur ashulasi) ijro etilib, odamlar ulardan huzurlanganlar. Musulmon ulamolar ashula va raqslardan foydalangan holda, diniy raqslarni targ'ib qilib, yangi yilnishu kabi ashula va raqslar bilan kutib olishgan. Uyg'urlarning bir qancha o'yinlari, qiziqarli marosimlari, nahshilari va diniy raqslari umumiy teatr omillarini tashkil etadi.

Soz chalib, nahsha (uyg'ur ashulasi) aytish san'ati alohida qiziqishga ega bo'lib, bunda insonlar bir tomondan nahsha aytib, bir tomondan samoviy cho'pchak-u tarixiy rivoyatlarni hamda doston bo'laklarini bayon qiladilar. Bu turdagi san'atkorlar katta-kichik ko'chalarda, bozorlarda, choyxonalarda o'z ijodlarini namoyon etganlar.

San'atkorlar hikoya aytayotgan paytda, qahramonning obrazini juda jonli va ta'sirli tarzda ko'rsatib berishgan. San'atkorning mohirona so'zlashi, obraz yaratishi va turli psixik jarayonlarni ijro etishiuning shunday yuksakqobiliyat egasi ekanligidan dalolat beradi.

Uyg'ur nahsha va musiqasining mungli sadosi doim o'tkaziladigan turli bazm va kechalarda ijro etilgan. Ayniqsa, "uyg'ur 12 muqom"i tinglovchilarni o'ziga mahliyo qilib, u uyg'urlarning eng ziyoda va milliy tusga ega bo'lgan musiqa asari hisoblanadi. Uyg'ur 12 muqomi sozandalarning dastlabki ijrolaridan boshlab, zamonlar osha to bugungacha targ'ib qilinmoqda.

Mashhur qozoq yozuvchisi Sobit Muqanov: "Ba'zida men ixtiyorsiz xolda uyg'ur 12 muqomini chigisgip ketkan murakkap qadimiy tog g'orlaridagi sirli saroylarga ohshataman, qadimiy xarobalar, qizil daryo bo'yidagi kotarilip chiqip turgan ajoyip – g'aroyip tik qiyo honglar ichidan, uzoq yillardan song yasalgan

ming o'ying ichidan tosattan mukammal qurulgan hayvatlik qurulgan bir gozal milliy o'chmas asar qad ko'tarip chiqkandek xis qilaman. mana bu nechchi yuz nahsha – musiqalarning quroshturulishi bilan maydonga ajoyip esil zor nodir asar uyg'ur 12 muqomdir, bu bir qamus kitobdir.

Uning xarbir dastonlari uyg'ur xalqining qimmatlik musiqa go'xari dep nomlanip kelmakta"- dep yozadi.

Muqomda koplagan usul omillari bor. Uyg'ur xalq musiqasi ichida koplagan teatr omillari bor. Bu xil sna'atning o'zi teatrning borlikka kelishiga turtka bo'lgan .

1918 yili atoqlik arbob E.Tahirovning tashabbusi bilan Verniy shahrida tunji oz sonli millat klubi quruldi. bu kulubning faoliyatlariga uyg'ur, tatar va o'zbek san'atchilari qatnashti. uyg'ur teatr gruppasi bu klubta asoslik rol oynagan. klubta yangi tuzulgan uyg'ur bir pardalik dramalari va o'zgartip tuzulgan teatlardan bir qonchasi oynaldi. oyun qoyish hirojatiga uyg'ur maktablari pul ajratip bergan edi, bu hil oyunlar omuman bilatsiz qoyigan edi. teatr gruppasi qurulgandan keyin musiqa, omuiy xor, raqis grupalarixam orqa-orqadan borikka kelgan. klubning nomi "uyg'ur klubi" dep atalgan.

Bu klubta 1919 yili A.Rozibaqiyevning "Shuhratparaslik illati", "mangsa palas" qatorlik satirik dramalari va yana tarjima qilingan ikki drama oynalgan. u bilim dayirisi keng , talanti yuqori bolgan eng daslapki dramatorgi edi.

20-yillarning boshlarida S.Zarvat maktabining teatr gruppasi Olmaota va yarkant shaharlaridan chiqip kolhoz, yeza-qishloq, tog'lik yezilarga borip oyin qoyip, tamoshabinlarning mihmoni sifatida juda qizg'in qorshi olishka erishtilar. ular shu voqitlarda xalq ichida tarqalip yurgan uyg'ur xalq nahshilarinixam kuylardi.

1930 yili yarkantdagi teatr havaskorlar gruppasi T.Hasnov yozgan teatr asari oynap chiqtilar, oyinqoyishka qatnashlanlar , teatr qorallarini boshquruvchi, ishchilar, tikuvchi va mozduzlardan tarkip topkan edi. ayni yillarda qoyilgan oyunlarning bir alihidagili keng tamoshabinlar real turmushka zich munosabatlik bo'lgan sahna asarlarini oz voqtida kora olardi.

1921 yili “kambag’allar ovozi” geziti olmaotada tarqatilib uyg’ur xalqining madaniyat turmushidagi bir katta ish bo’di. 1925 yili hajviy gezit “toqmaq” geziti nashir qilindi. 1927 yili “ozodlik geziti” nashir qilindi. qarallik chiqadigon bu gezit – jurnallarning uyg’ur kaspiy teatr san’atining shakillanishida oynagan roligi hargiz sal chaglashga bo’lmaydi.

Gezit – jurnallarda doim uyg’ur milliy musiqa va teatr san’ati faoliyatlarini qanotyaydirish tog’risidagi maqolilar va obzorlar chiqarilib turardi.

Qozog’iston xalq ma’arifi komiteti uyg’ur milliy teatr san’atini taraqqiy qildirishka judayam ahmiyat berdilar. 1930-yili Mayda bu komitet qozog’iston drama teatr umiki tarkibida uyg’ur drama umiki qurushni qaror qildi.

Shu yili yarkantdagi madaniyat xodimlari majlisida uyg’ur teatrchilar gruppasi qurushni xam bu gruppaning qozog’iston respublikasi qurulganligini 10 yilligini tabriklash munosibati bilan oyin tayyorlydigonligini rasmiy belgiladi.

30-yillarning boshlarida “oz sonlik millatlar klubi” nomida oyin qoyilayotkan ishtan tashqari drama gruppasi yarim ishtan tashqari, yarim kaspiy drama umakiga aylandi. Ahmad Ayupov bu drama umakining umak boshliqligiga, Jalol Asimov bosh badiiy yetakchilikiga va rejissorlikka tayinlandi.

Bu kichik umakning qoygan sayyara oyuninng kiyinki voqitlarda uyg’ur teatrini qurishda oynagan rolini kichikd dep aytkani bolmaydi, uning tasiri bilan uyg’ur dramasi omumlashishka boshladi.

U bir turkum talantlik, yosh san’at havaskorlarini o’ziga qaratti, bularning ichida G.Jalinov, H.Elyova, A.Sadirov qatorliklar bor.

1930 yili kichik drama umiki “yarkant vaqasi” nomli drammani oynap chiqti (Latifa Hasan tuzup ratlagan). Bu drama uyg’ur dehqonlari va ishchilarning pampilop inqilobiy harakatiga qatnashkan janggavor kurashi aks ettirilgan .

Uyg'ur xalqining sahna san'ati – bayram va diniy murosimlardagi oyundan taraqqiy qilib xalq ichidagi yerim kaspiy xarakterlik drama umikiga aylinip, ohirida mahsus kaspiy teatr umiki bo'lip shakillandi.

Uyg'ur teatr pardasining ochilishi. 30-yillarning boshida Uyg'ur musiqalik drama teatr bayromlaridagi tabriklash faoliyatlarida o'zgartip ishlangan kichik tipdagi drama asarlari va bir pardalik drammalarni qoyish bilan cheklangan.

drama umaki umakning ijodiy kuchini korsata oladigon, san'at kuchiga tolgan va ommaga o'z faytida tarbiya bira oladigon, teatr asarlariga muhtoj edi. drama umak xabarligi o'zlarining vazifasi uyg'ur yozuvchilari, shoyirlari va musiqa ijodkorlarini musiqalik drama umaki atrofiga ittifoqlashtirish imkanligi tanip yetti.

Umakta birinchi bo'lip tasir qozg'agan Jalal xashimov bilan Abdurxan Sadirov birgalaship yozgan musiqali drama "Anarxan" idi. bu xalq ichida keng toralgan rivoyatka asosan o'zgartirip ishlangan sahna asari bolgan, uningda uyg'ur xalqining tarixiy va ularning kishilik xuquqini qolga keltirish yolida olip brogan kurashlari badiiy uslubda muvaffaqiyatlik namoyan qilib berilgan. aptor va kampazitor B.Yoldashiv Uyg'ur xalq usiqlarini singdirip, bu dramмага yangi tus qoshkan.

1934 yili "Anarxan" drammasi A.A.Ibragmovning rejissorligida o'tkazilgan. tamoshibinlar va obzorchilar soxasi bu drammaning muvofaqiyatlik oynalganligini bidek muayyanlashturdi. I.Jaskolov bu kansertka baxo berip: "Anarxan" Uyg'ur teatr san'atida muhim joyni egallaydi. bu sahna asarining oynalishi uyg'ur musiqalik drama teatrida zor yashirin kuchning bor bolganligi, uningda bir turli ko'zga ko'runarlik talantlik artistlarning bor bolganligidan derak beradi " deganlar.

Yanggicha Uyg'ur musiqalik drama teatrining nahsha – musiqalik qisqagina voqit ichida butkul jamoatchiligida zor g'ulg'ula faydo qildi.

shuning bilan teatrning inovati yuqori kotarilip, Uyg'ur artslarining maxorat ko'rsatish san'atinin zor darajada yuqori kotarildi. arts H.Elyova

(Anarxan rolini) va J.Hashimov (Hamra rolini) orunap 1936 yili Qozog'istonnig tohpikor arts dep nomlandi .

Musiqalik drama "Anarxan" butun bir davr Uyg'ur artslarining ulgasi boldi.

Bu teatr Qozog'istonning munavvar xalq artisti Salima Sattarovaning teatr san'atining yuqoriga qarap kotarilishi uchun asos yaratip berdi. Salima Sattarova (1934 yili) 14 yosh faytida umakka qatashkan, 17 yoshida Qozog'istonning tohpikor artsi boldi, 18 yoshida respublika oily vakili boldi.

Drama umaki ulug'var g'oyiga ega xalq turmushini yorutup berish jaryonida Uyg'ur musiqalik drama umakidagi artslarning kaspiy saviyasi kundan-kunga ko'tarildi.

Bosh rejissor va san'at yetakchashi V.Y.Ziyakov raxbarlik xizmatiga chiqkandan keyn, umakka sestimalik nazariya va amaliy talim-tarbiya olip borilgan. buning ichida nahsha – musiqa boyincha mashiqliq maxorati, musiqa nazariyasi, tilning roli, sahna maxorati qatorliklar bor bolgan.

Uyg'ur artslari birinch marta stansilavisky sestimasini sestimalik organdi va shu teatr sestimasi boyincha san'at amaliyatini olip bordi.

Ayni yillarda mamlikat boyincha xamma teatlarda bu ish odatlangan edi. stansilaviskyning teatr sestimasi Uyg'ur artslarining turmushini bivosta kuzatish nuqtasidan tadrijiy xolda holqip o'tip, ularning obraz yaratishda ongliqlik tapakkur qilishi va sahna san'atining sirlarini egallap olishga yordam berdi. Buning bilan harbir artsning tug'ma talanti toliqlik joriy qildirilgan.

UCHINJI BOB

UYG'UR MUSIQALI SAHNA ASARLARIDA XONANDALIK SAN'ATI

3.1. Uyg'ur musiqali dramalari . Uyg'ur xalqi muvaffaqiyatli ijro etilgan drama teatrni yoki boshqa janrdagi teatrni nahshi-usullaridan ko'ra ahamiyatli deb hisoblaydi.

Chunki, teatr xalq turmushini va insonlarning real hayotini turmushga juda yaqin holda, tomoshabinlarning ko'z oldidagi sahnada amaliy kuchlik, tasirlik, yorqin yoritup bera oladi.

Xalqning teatrga shu qadar herismanlikiga 1930-yillardan song xozirgacha shijiang Sahnasida qoyulayotkan, bir asirga yaqin qoyilipmu tamoshibinlarning yana koriwiga muyassar bolgan eng tanilgan va ommavilashkan uyg'ur kilassik musiqalik drama teatr asarlari "G'erip-Sanam", "Rabiya-Sayidin", "Farxat-Shirin", "G'uncham dramasi", "Gulnisa", "Har ishning yo'li bor" digandek An'anaviy teatrlar janliq misal va amaliy pakit boladi.

"G'arip va Sanam" musiqali dramasi . "G'arip-Sanam" bu drama uygur 12 muqami ichidagi "Oshaq muqami"ning ikkinchi va uchinchi dostonlari; "Bayat muqami"ning uchinchi dostoni; "Nava muqami"ning birinchi va ikkinchi dostonlari ishlatilgan.

19 asirning ortalarida, uyg'ur shoyiri Hoji Yushup va Shamsidinlar "G'arip-Sanam"ni rivoyat shaklida yozgan. Lekin ularning yozganlarining mazmunida katta fariq bor. Shamsidin yozgan asarini tragidiya bilan tugatkan. Hoji Yusup yozganida bir jup oshiq-mashuqning to'yi bilan tugatkan.

Shu asosda, E.Sattarov va V.Dyakov musiqali drama "G'arip-Sanam"ni sahnalashtirgan.

Ular rivoyatdagi asosiy vaqalikni saqlap qolgan, bu teatrdan bir qator ijtimoiy chongqurlikka iga bolgan pirsunajlar obrozini yaratti.

masalan, Orda shoyiri Xopizning obrazi orqali xalqning farosatlik, botir, oqko'ngil, odil ikanligini namoyan qildi. u shahiy abbashan bilan bolgan toqunushini uzining notirligini ifodalaydi, uning raqibi vazir xajildorni vahshiylik, zoravonlik, paskashlikning simvoli qilgan.

Bu ikki pirsunojdan boshqa yana Xonish oyim (Malika, Shamshidin va Xoji Yusup yozgan rivoyatta yoq edi) ning obrozini yahshi yaratkan.

Rejissor S.Marjanov va artislar xam dikoratsiya sizguchi A.Jizhyatov birlikta bu musiqali dramiga o'zlarining tasavvur va oylaganlarini singdirish bilan roshan yengicha tus beg'ishlap uningga musiqa ham usulmu qoshkan.

B.Yerzakivich, A.Sadirovning uyg'ur 12 muqami ichidan ingichkalik bilan tallap chiqkan musiqalari bu dramaga singishkan holda o'zlashtirildi. S.Marjanov bu dramada dadillik bilan sinaq yurgazdi.

Ayni voqitta erkak arslarning ichidan G'aripning roliga chiqadigon muvafiq odam topilmaganligi uchun u qoyuq romantizm hislati bor ayol arts Salima Sattarovani G'eripning rolini olip chiqishka taklif qildi.

Rejissorning arts tanlashdagi donoligi, artsning mahirlik bilan rolga chiqishi bilan Sanamning ayrilgan voqitdagi lerikilik raqis va ashula sadosidin arslarning badiy talanti va oluvdek qizginliqi toliq namoyan qilindi.

Dramaturg ikkihil tasiriy kuchning o'tkur toqunishini yuksak badiy vostalar bilan namoyan qilgan bolsa ham, lekin teatr vaqaligi hapiz bilan hajildor ortasidigi dalmu-dallik toqunush ustiga orunlashtirilmasdan, G'arip bilan Sanam

ham Shoh Abbas bilan Hanish ayim – Malika bu ikki jup ikki jup persunajlar ortasidagi munosabat orqalik vostalik holda ifodalap berish ustiga orunlashtirilgan.

Hofiz dramatorg idiyasining vakolattan sozluvchisi. shunga arts A.Sadirov bu asarning asosiy idiyasini chuqur egallap, bu obrazni yahshi yaratip berdilar. ayol arts T.Yusupova Ayim-Malikaning rolini oz ayni G'alibalik oynap chiqip bir alamparas rahimsiz pirsunojning tipini yaratti.

“G'erip–Sanam” dramasi munavvar arts lar va dramatorg, rejissorlarning kop ajri singgan. tamoshibinlar rivoyatlardagi obrazlarning sahnada badiy yosunda G'alibalik namoyan bo'lishini qizg'in olqishladi.

Butkul teatr sahna dekratsiyasi, ashula-musiqa, torixiy doston xam raqs san'atining yuksak darijada mujassamlashkanliki bo'lip, u teatr artslarining rol olishida kamolatka yetkanligining dalili edi. teatr musiqasida uyg'ur 12 muqam asos qilinip, uningda opira musiqa shakli bilan teatr tarkibiy bir-biriga organik holda mujassamlangan. “G'erip-Sanam” - musiqali drama teatri toki hozirgacha oynalip kelayotkan dramadan biri bo'ldi.

“G'uncham” musiqali dramasi. 1911 -yili tarbag'atay viloyatining durbiljin nohiyasida tug'ulgan Zunun Qodiri, 1942-yili o'zining << G'uncham>> dramisini yozip sahna asarlari ijodiyatining yuqori pallasini yaratti. “G'uncham dramasi”da 20 - asrning 30-yillaridagi Uyg'ur dihqonlarining og'ir turmushi ko'rsatiladi.

<< G'uncham>> dramasi uch parda besh ko'rinishlik bo'lip , uningda namrot tul ayol Zorihan va uning guzal , pak qizi G'uncham , vijdonlik yeza yigiti Nurum , zomigar Omar shangyu va uning yalaqchiliri , Omar shangyuning bisham hotuni Sharvan ag'icha qatorlik hilmuhil qatlomdagi qilmuhil odamlarning obrazi muvaffaqiyatlik yaratilgan .

bu asar ayni yillarda uyg'ur yezalaridagi dehqonlarning turmushi , sinipiy qatlamdagilar orasidagi ziddiyatning chuqurligini ko'rsatkan . asardagi voqealik , pirsunojlar tili asarga qoyiq kamidiyalik tus bergan .

Shinjong opera umakining 1979-yili oynalgan nushasida, "G'uncham" ro'liga Gulbahar Hamut, "Nurum" Ro'liga Saytulla tohti, "Sharvan ag'icha"

ro'liga Aysham Keram, "Umar Shangyu" ro'liga Muhammad Ibrahimjan,
"Siyit" Ro'liga Yusup Sali qatarlik artslarimiz ro'l olgan .

Bu dramma ilgari keyin bo'lip shingong ning xar qoysi joylarida ko'p marta oynaldi. shunga bu asar toki xozirgacha tomoshabinlarning olqishiga yoqtirishiga erishkan .

“har ishning yo’li bor”. Zunun Qodirining 1940-yili yozgan bir pardalik kichik dramasi bo’lip , bu dramada aftor oyiladiki odattagi turmushni ko’rsatish orqalik er – ayol Tursun bilan Rano ning ohshashmagan harakterini, uyg’ur dehqonlarining ayni yillardagi oyilaviy turmushidagi ziddiyatlarni yo’ritip bergan.

“ Gulnisa”. Zunun Qodirining 1944-yili yozgan dramasi bo’lip, aftor asarda Gulnisaning arkin muhabbat , ho’rlikka erishish yo’lida tortkan jafo-mushaqqatlari va ashinarlik taqdir qismatlari orqalik jamiyatning ijtimoiy tuzumidiki tangsizlikni , otmushdagi jamiyatning hotun qizlirimizga keltirgan pojasini ozrazlar orqalik ko’rsatip berdi .

3.2. Xonandalarning ijrochilik uslubiyoti xususida.

“Dunyo sahnasidagi bulbul Dilbar Yunus”

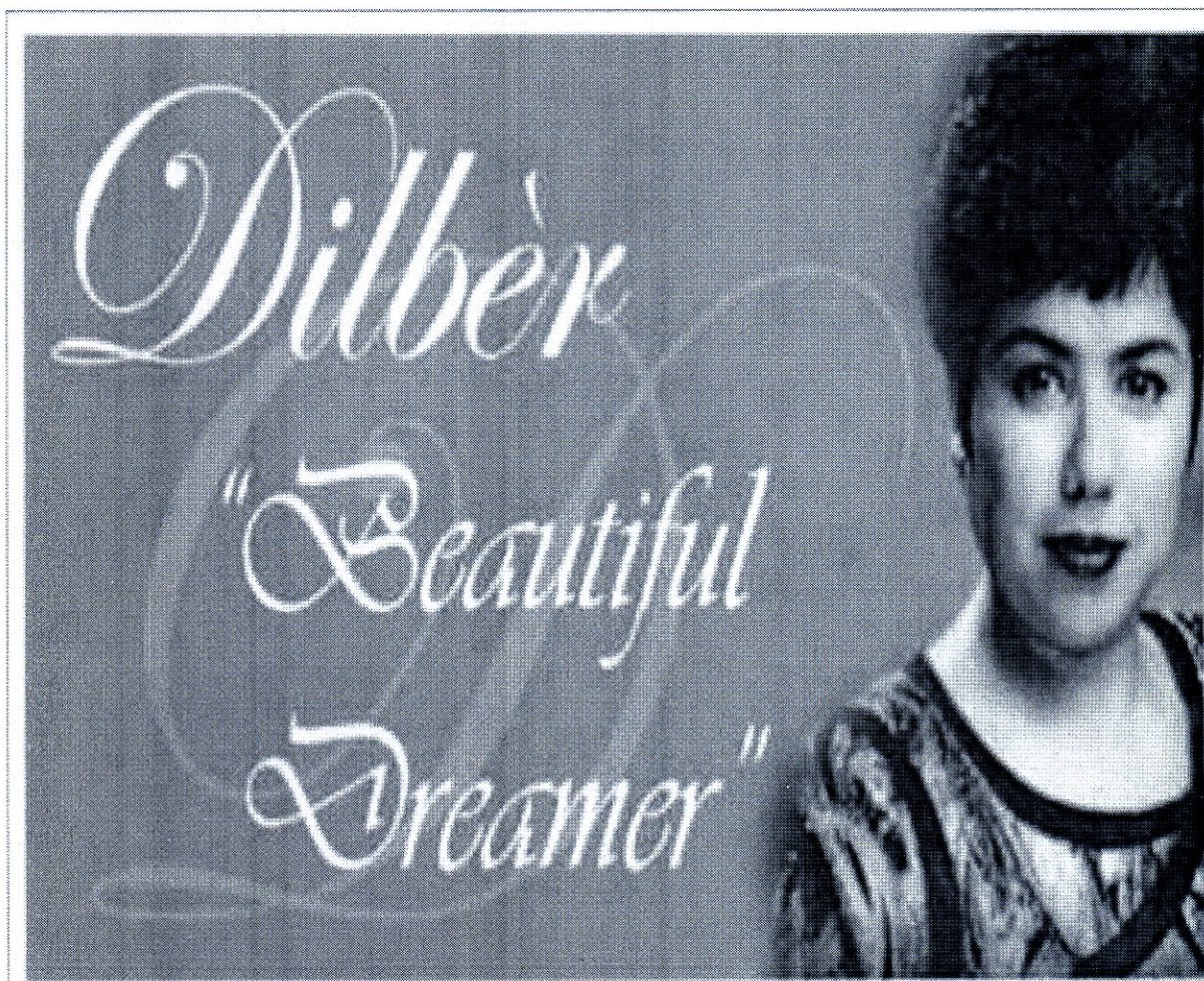

Opera lotincha so'zdan olingan bo'lib, "mehnat mahsuli" degan ma'noni bildiradi.

Opera musiqali sahna asari hisoblanib, o'zida bir nechta sanat turlarini mujassamlashtiradi. Bulardan dramaturgiya, musiqa, tasviriy va raqs san'ati shakllari yahlit sahnaviy jarayonda uzviy bog'lanadi.

Ana shunday yetuk sahnalarda o'z ijodi, yorqin ovozi va tarovati bilan o'zini namoyon etgan yuksak opera ijrochisi Dilbar Yunus haqida so'z yuritamiz.

Qahramonimiz Dilbar Yunus 1958 – yilda Xitoyning Shinjon uyg'ur avtonom tumanida ziyolilar oilasida tavallud topgan. Dilbar uyg'urchadan "chiroyli", "go'zal", "latofatli" ma'nolarini bildiradi.

Qahramonimiz 1976 – yili o'rta umumta'lim maktabini bitirgach, Shinjon ashula va raqs ansambliga qabul qilinadi.

U yerda Dilbar Yunusga professor Galin Bi ustozlik qilgan. 1978 – yili esa, uning birinchi yakkaxon konserti bo'lib o'tgan.

1980 – yili Dilbar Yunus Pekin markaziy konservatoriyasi professor Shen Syan sinfiga qabul qilindi. 1984 – yili u “Miryam Xelin” nomli Xalqaro vokal konkursida birinchi xitoylik ijrochi sifatida ishtirok etib, ikkinchi o'rin va kumush medal sohibasi bo'ldi.

Dilbarning lirik koloroturali soprano ovozi sohibasi ekanligi, uning musiqaga bo'lgan muhabbati va yorqin texnikasi barchani lol qoldirgan. Albatta, bunday iqtidorli, go'zal ovoz sohibasi kamdan-kam uchraydi.

Qahramonimiz 1987 – yili magistraturani tamomlagach, Fin milliy opera teatridan unga shartnoma keladi.

Dilbarning chiroyli va qobiliyatli qo'shiqchi ekanligi Finlyandiya musiqa ahli oldida iliq taassurot qoldiradi va u Xelsinkidagi Fin milliy operalarida ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Dilbèr as Adina in "L'elisir d'amore".

Dilbèr as Adina in "L'elisir d'amore".

Shu ondan so'ng, qahramonimizning hayotida yangi davr boshlandi. Dilbarga shunchalik omad kulib boqdiki, 1988 – yili Xelsinki opera teatri bilan butun umrlik shartnoma tuzishga muvaffaq bo'ldi.

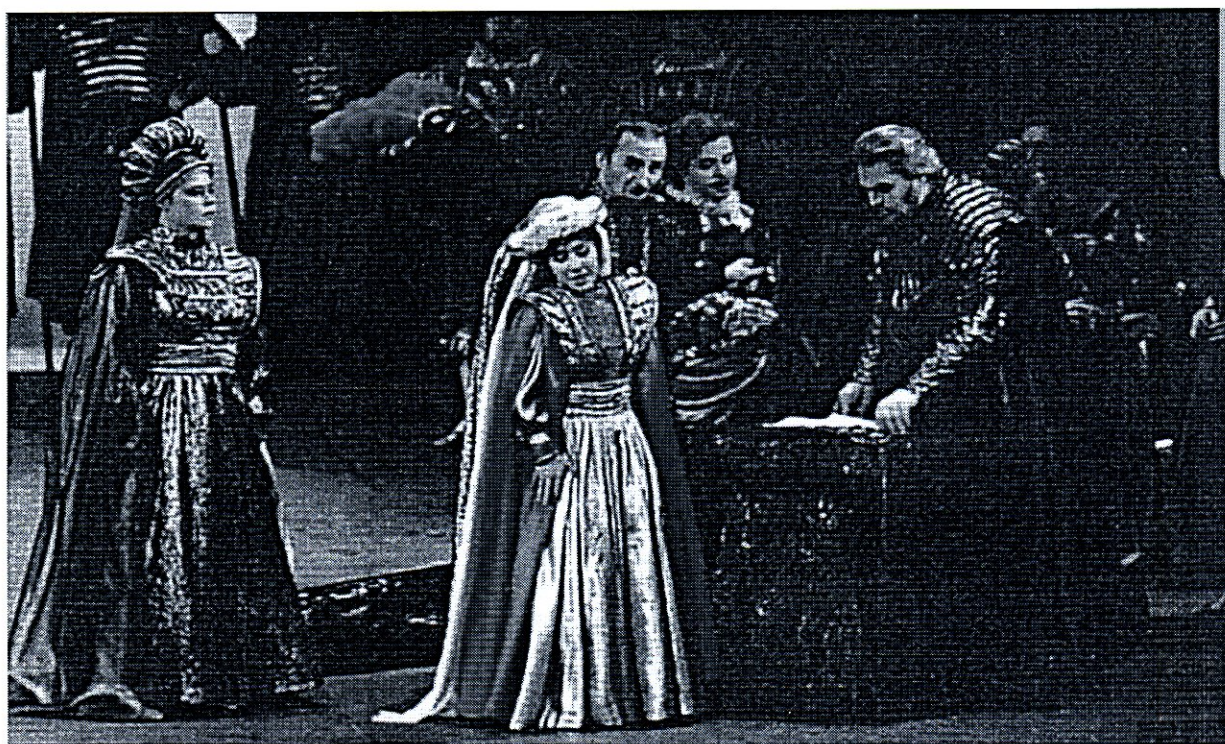
Shu bilan birga, teatrdagi faoliyat yuritayotgan vaqtida Bonn, Amsterdam, Milan, Gamburg, Myunxen, Zalsburg, Frankfurt, Stolkholm opera teatrlarida gastrol safarlarida bo'ldi.

1993 – 1996 – yillar mobaynida esa, Dilbar Yunus Germaniyada taniqli teatr rejissyori Djankarlo Del Monako hamda Piter Mussbax va Dario Fo teatr rejissyorlari bilan hamkorlikda faoliyat yuritdi. Bu mohir rejissyorlar ham qahramonimizning ijodini yuksak baholadilar.

Qahramonimizning ijodiy namunalariga nazar soladigan bo'lsak, u ko'plab operalarda o'zining yetuk darajadagi ijrosi bilan namoyon bo'lgan.

Bulardan: R.Shtrausning "Ariadna Naksosseda" operasida Serbinetta, "Attirgul Kavalier" operasida Sofi, G.Donitsettining "Lyuchiya di Lammermur" operasida Lyuchiya, "Sevgi sharobi" operasida Adina, "Don Paskuale" operasida Norina, V.Motsartning "Barcha xonimlar shunday qiladi" operasida Serlin, "Shirli Fleyta" operasida Царица Ночи, "Tun xonishi" operasida Serlina, J.Offenbaxning "Gofman ertaklari" operasida Olimpiya, J.Puchchining "Janni Skikki" operasida Loretta, J.Rossinining "Seviliyalik sartarosh" operasida Rozina, J.Masneyning "verter" operasida Sofi, A.Vivaldining "Ricar Roland" operasida qirolicha Anjelika, J.Verdining "Rigoletto" operasida Djilda, V.Bellinining "Somnambula" operasida Amina va Liza hamda J.Puchchinining "Turandot" operasida Turandot obrazlarini misol qilishimiz mumkin.

Dilbèr as Lucia in opera Lucia di Lammermoor

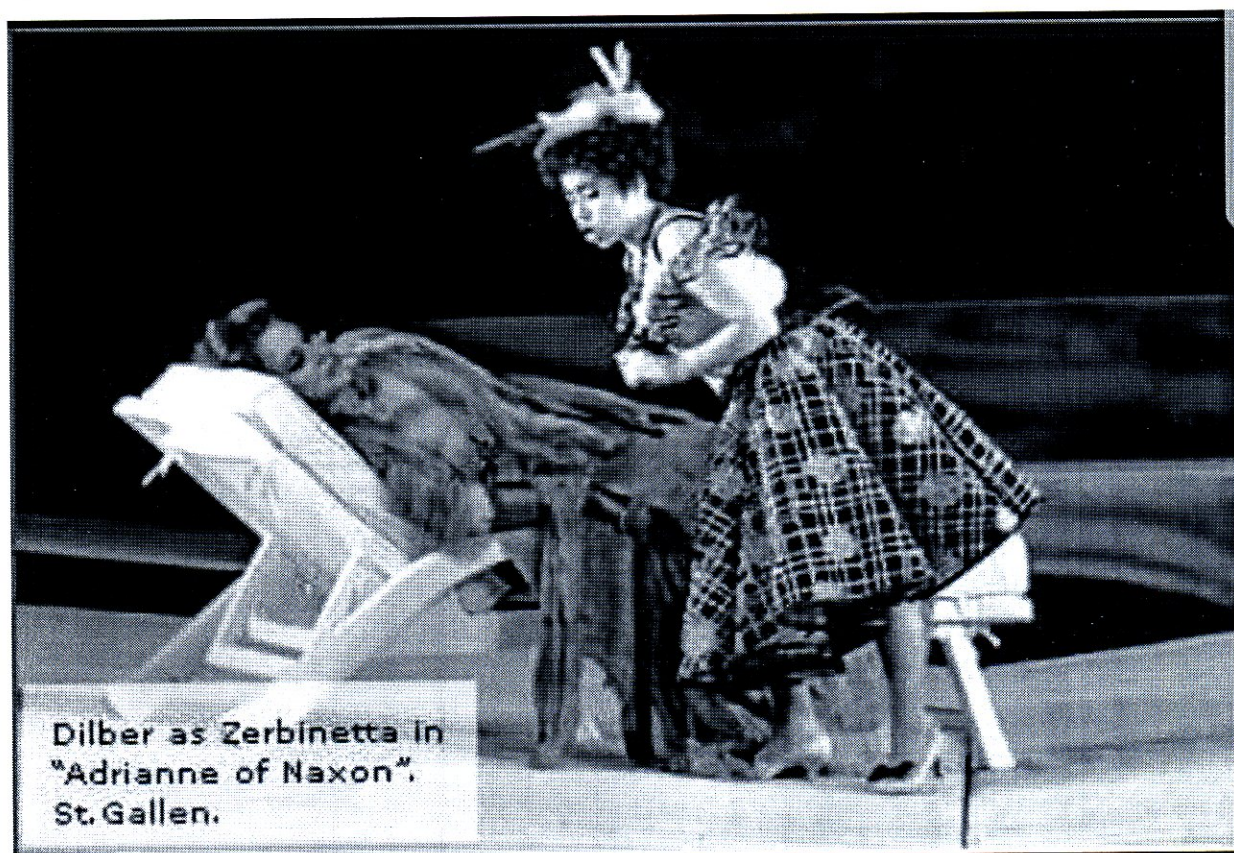

Dilber as Gilda in
"Rigoletto". Malmo
Opera.

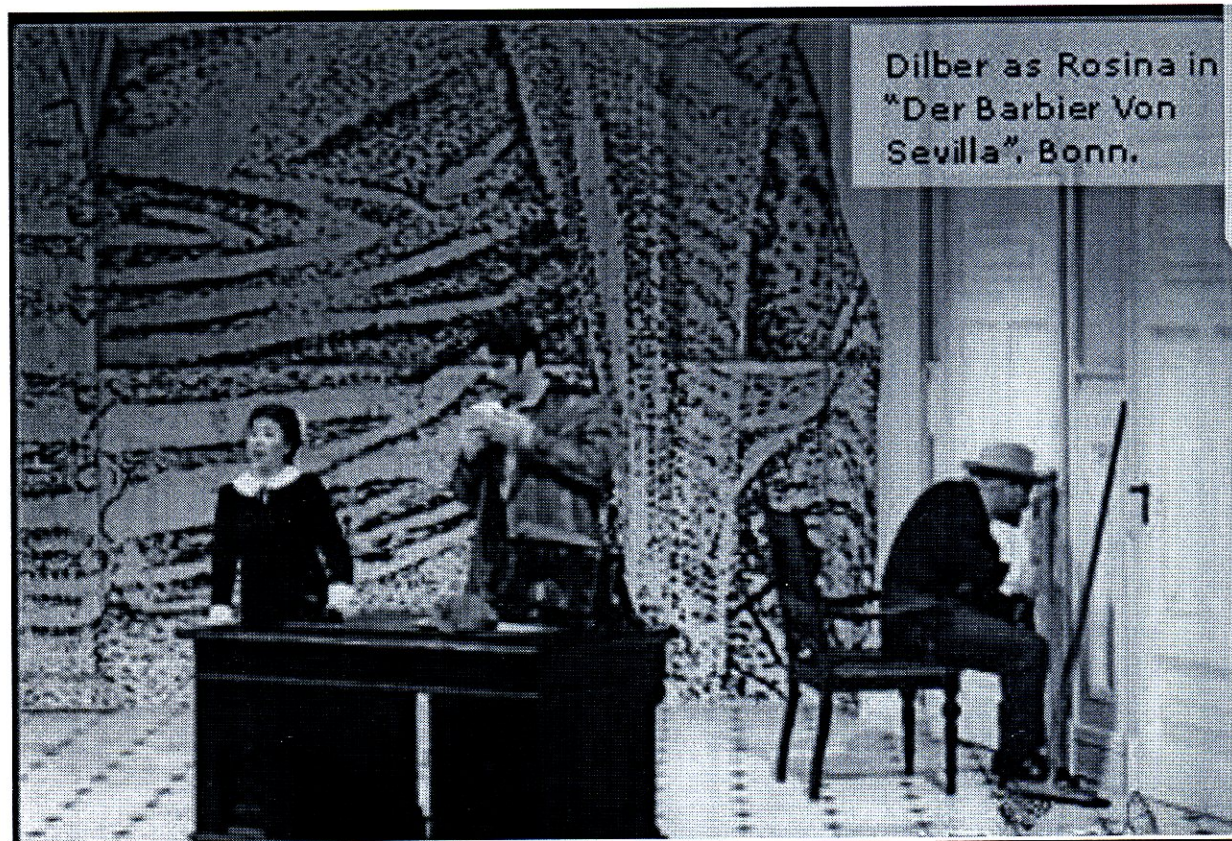
Dilber as Angelica
in "Orlando
Paladino". Helsin

Dilber as 'Barbarina' at Mozart's opera 'Le Nozze di Figaro'. (Finnish National Opera, 1989)

Dilber as Rosina in
"Der Barbier Von
Sevilla", Bonn.

Dilbar Yunus ijodi haqida ko'plab mamlakatlardagi musiqa san'ati
ihlosmandlari boxabar, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Negaki, qahramonimiz Italiya, Sloveniya, Isroil, Singapur, Germaniya,
Buyuk Britaniya hamda Skandinaviyaning ko'plab davlatlari simfonik
orkestrlari bilan hamda ularning rahbarlari Zubin Meta, Migel Gomes –
Martines, Maykl Geylen, Okko Kamu, Xesus Lopes – Kobos, Mauritsio
Bolvachini, Fabio Luizi, Xans Vallat, Eri Klas va boshqalar bilan hamkorlikda
faoliyat ko'rsatgan.

Dilbarning konsert repertuarida opera spektakllaridan tashqari, F.Shubertning, R.Shumanning, F.Listning, G.Malerning, K.Orfning, S.Rahmaninovning, K.Debyussining, Y.Sibeliussning, F.Mendelsonning kamer asarlari ham alohida ahamiyatga ega. Bundan tashqari, R.Gliyerning “Koloraturali soprano va orkestr uchun yozgan konserti”, E.Lloyd – Uebberning “Rekviyem”i hamda uyg’ur, fin va ispan xalq qo’shiqlaridagi ijrosi ham katta olqishlarga sazovor bo’ldi.

Xonanda 10 dan ortiq chet tillarini yaxshi bilgani uchun, unga turli tillardagi qo’shiqlarni ijro etish va qolaversa, badiiy obrazni namoyon qilish va tinglovchiga yetkazib berish murakkablik tug’dirmadi.

Dilbarning bunday mehnatsevarligi, san’atsevarligini uning uchun ikkinchi vatani deb sanalmish Finlyandiyada yuqori baholanadi.

Finlyandiya ham maqsadga muvofiq, qahramonimizni vokal san’atining mohir ustasi va shu bilan birga, fin xalqining g’ururi sifatida qadrlaydi.

Dilbar Yunusning mehnatlari samarasi o'lariq, 1990 – yili Finlyandiya prezidenti Mauro Koyvisto unga fin fuqaroligi guvohnomasini taqdim etadi.

1997 – 1998 – yillarda xonanda yilning eng yaxshi opera aktrisasi unvonini hamda Shvetsiyada vokal san'ati bo'yicha 1980 – yillardagi R.Vagner hamda J.Puchchini operalaridagi ijrosi uchun afsonaviy opera ijrochisi sifatida “Birgit Nilsson” unvoni bilan taqdirlaydi.

Dilbar Yunusning operalardagi aktyorlik mahorati bilan aytgan ijrosi, intonatsiyasining tozaligi, ovoz kuchi va go'zalligi tufayli unvon bilan shaxsan B.Nilssonning o'zi taqdirlaydi.

Avstraliya operasining badiiy rahbari va dirijyori Richard Bonning hamda Dilbarning turmush o'rtog'i Djoan Sazerland uni dunyodagi eng yaxshi lirik – koloraturali soprano deb hisoblaydi.

2000–yildan boshlab, qahramonimiz Xitoyda, ya'ni uning ona vatani bo'lmish Shinjon urumchi shahrida yashab faoliyat yuritadi.

Dilbar bu yerda “Vokal san’atining musiqiy ilmiy izlanish markazi”ni ochadi va 2003– yilda Pedagogik universitetining magistratura bo’limiga rahbar va tashkilotchi sifatida ish olib boradi.

Dilbar Yunus Xitoy Xalq Respublikasida “Eng yaxshi ijrochi” unvoniga ega.

